

Innovatieve benadering van smokkel

AUTEUR BARAK KALIR FOTOGRAFIE DANIEL GREENE

Uit het themanummer van AGORA blijkt dat het schrijven over smokkel vanuit een sociaal-etnografisch perspectief soms net zo lastig en onvoorspelbaar is als het smokkelen zelf. Om te beginnen zijn zowel smokkelaars als gesmokkelden erg terughoudend in hun samenwerking met diegene die hen probeert te bestuderen. Ze zijn zich bewust van het feit dat het uitlekken van informatie over hun illegale status of activiteiten grote gevolgen kan hebben. Daarom is geheimhouding als een integraal en vitaal element verweven in hun dagelijks leven en hun activiteiten. Het opbouwen van vertrouwen en een goede relatie met tussenpersonen in de transnationale smokkelnetwerken is een veeleisende opdracht voor onderzoekers, maar wanneer ze daarin slagen, kunnen ze waardevolle inzichten bieden in een wereld die anders alleen belicht wordt in politierapporten, gerechtelijke voorschriften en de (sensatie)journalistiek.

Het is bijvoorbeeld belangrijk om te weten dat, in tegenstrijd met het beeld dat de politie en de media ons geven, veel smokkelactiviteiten niet door grote gewelddadige criminele organisaties worden uitgevoerd, maar door 'gewone' gelukszoekers. Siegel noemt de meeste diamantensmokkelaars van Afrika naar België 'amateurs', Zaitch laat zien dat de meeste Colombiaanse cocaïnedalers in Nederland in kleine groepjes opereren in plaats van in kartels, en Van Dijk bevestigt dit beeld door te zeggen dat: "sigarettensmokkelaars doorgaans geen doorgewinterde onderwereldfiguren zijn, maar eenvoudige sjacheraars die wat proberen bij te verdienen."

Ook wordt duidelijk dat, tegengesteld aan de algemene opvatting, landelijke overheden niet altijd rechtlijnig strijden tegen smokkelaars en gesmokkelde goederen. Zoals Cauwels opmerkt, waren de Nederlandse autoriteiten er in de jaren vijftig wel degelijk van op de hoogte dat er botersmokkel plaatsvond in Meetjesland. De autoriteiten kozen er echter voor om zachtmoedig met de smokkelaars om te gaan. Vandaag de dag

kan de Nederlandse autoriteiten het voeren van symbolisch beleid worden verweten als het om drugs gaat. Volgens Zaitch gaat de aandacht van de overheid vooral uit naar bolletjesslikkers. De massale verscheping van drugs via de haven van Rotterdam blijft onderbelicht omwille van economische belangen. Hopkins ziet een parallel met vrouwenhandel en gedwongen prostitutie. Ook in dat geval is het Nederlandse beleid gericht op het uitdelen van boetes en symptoombestrijding, terwijl de wortels van het probleem niet worden aangepakt. Zelfs het Kimberley-akkoord, dat zich richt tegen de handel in bloeddiamanten, is volgens Siegel min of meer een schijnmaatregel aangezien de handel gewoon door blijft gaan. Het akkoord is vooral gesloten om de publieke opinie en mensenrechtenorganisaties tevreden te stellen.

De sociaal-geografische dimensie

De auteurs van het AGORA-nummer over smokkel richten zich vooral op de sociaal-geografische dimensies. Door inzicht te geven in de rol van verscheidene steden en het functioneren van transnationale netwerken wordt het sociaal-ruimtelijke kader waarin smokkel zich ontwikkelt, operationaliseerd en vestigt duidelijk. Net als de Amerikaanse stadssocioloog Neil Brenner laten de auteurs van dit nummer zien dat ruimte geen statisch platform van sociale relaties is, maar een samengesteld platform dat zich in de loop der tijd ontwikkelt, herinricht en transformeert.

Steden met mondiale functies, zoals Londen en Parijs, of met een lokale functie, zoals Rotterdam en Antwerpen, spelen een cruciale rol als hubs in het smokkelproces. Er zijn verschillende redenen voor het opbloeien van deze steden in het smokkelcircuit. Ze liggen strategisch op een geografisch of economisch kruispunt. Een spectaculaire economische groei, historische banden met vroegere koloniën of een clustering van bepaalde sectoren (diamanten in Antwerpen, kunst in Amsterdam) treft men meestal aan. Bovendien beschik-

Vorig jaar maakte AGORA een themanummer over smokkel. Het sociaal-geografische perspectief op transnationale smokkelnetwerken en de rol van steden daarin bleek van grote sociologische waarde. Deze verfrissende benadering verdient volgens Barak Kalir navolging.

ken deze steden meestal over een goede infrastructuur (havens, vliegvelden, banken en transport- en distributiebedrijven) voor het internationaal transporteren van goederen en mensen.

Het feit dat dergelijke strategisch gelegen steden vaak ook beschikken over legale bedrijvigheid is paradoxaal genoeg een reden voor smokkelaars om zich daar te vestigen. De aanwezigheid van legale bedrijvigheid biedt gelegenheid om illegale activiteiten te mengen met legale activiteiten, waardoor het nóg lastiger wordt om de illegaliteit op te sporen. Zoals Siegel laat zien in het geval van de smokkeldiamanten, Tjshuis met betrekking tot gestolen kunst en Van Dijk voor sigaretten, biedt de aanwezigheid van de bovenwereldse markt geen belemmering voor een parallelle illegale markt. Sterker nog, de bovenwereldse markt biedt juist ontwikkelingskansen voor de zwarte markt, omdat het de gelegenheid biedt tot witwassen.

Naast infrastructurele en geografische voordelen is de sociale samenstelling van de sleutelsteden ook aantrekkelijk voor smokkelaars. Staring laat zien dat de anonimiteit van grote en etnisch diverse steden van vitaal belang is voor het onderbrengen van gesmokkelde mensen en ongedocumenteerde immigranten die op zoek gaan naar werk en huisvesting. Daarnaast is het opzetten van transnationale smokkelnet-

werken gemakkelijker in steden met immigranten die al om persoonlijke redenen beschikken over een internationaal netwerk. Deze bestaande netwerken kunnen door smokkelaars gebruikt worden. Ze kunnen lokale bewoners voor zich laten werken door landgenoten met dezelfde taalbeheersing en culturele achtergrond in het proces te betrekken. Daarnaast speelt de sociaal-economische polarisatie in grote steden de smokkelaars in de kaart. Het rekruteren van legale bewoners voor illegale netwerken wordt vergemakkelijkt door hun economisch gemarginaliseerde positie. Hun rol varieert van het verdelen van illegale goederen tot het bieden van onderdak aan gesmokkelde immigranten. De illusie van het makkelijk verdiende geld is verleidelijk voor wie er een consumerende en modebewuste leefstijl op wil nahouden, maar dat gezien de beperkte mogelijkheden binnen de wettelijke kaders niet kan bereiken. Aan de andere kant levert de polarisatie bovendien een welwillende markt op voor gesmokkelde (luxe)goederen, van sigaretten tot cocaïne en van een nep-Rolux tot een gestolen schilderij van Edvard Munch.

De artikelen in het themanummer laten zien dat een sociaal-geografisch perspectief op het bestuderen van steden en transnationale smokkelnetwerken van grote sociologische waarde is. Het is een verfrissende benadering, zeker omdat het het gebrui-

kelijke 'methodologische nationalisme', dat zich beperkt tot het analyseren van het verschijnsel op het schaalniveau van de natiestaat, achterwege laat. Naar mijn mening is deze stap weg van de natiestaat interessant om verder uit te werken.

Weg van de natiestaat

Verschillende auteurs wijzen op de discrepantie tussen hoe enerzijds de bevolking en anderzijds de natiestaat bepaalt wanneer een activiteit legitiem is of niet. Staring constateert bijvoorbeeld dat veel migranten het smokkelen van hun landgenoten niet als een misdrijf beschouwen en daarom bereidwillig zijn om gesmokkelde te helpen onderduiken. Hopkins benadrukt dat het verschijnsel van de 'loverboys' moeilijk wettelijk aan te pakken is zolang de slachtoffers, die vaak gedwongen worden tot prostitutie, hun relatie met de loverboys als een emotionele betrekking zien en daarom geen aangifte doen. Cauwels maakt bekend dat in de jaren vijftig de botersmokkelaars in Meetjesland algemeen geaccepteerd werden door de lokale gemeenschap. Hun daden werden zelfs gezien als noodzakelijk en eerlijk.

Daaruit blijkt een gebrek aan synchroniciteit tussen de illegaliteit van bepaalde activiteiten volgens de definitie van de staat en de perceptie en sociale acceptatie door de bevolking. Deze discrepantie is geanalyseerd door Itty Abraham en Willem van Schendel. Zij laten in hun boek 'Illicit flows and criminal things: states, borders, and the other side of globalization' (2005) een duidelijk verschil zien tussen "wat de staat als legaal beschouwt (legaal) en wat de personen betrokken in transnationale netwerken als legaal beschouwen (gedoogd)." Dit leidt tot een tweedimensionaal veld met op één as de legaliteit en op de andere de mate waarin de activiteit wordt gedoogd. Als de illegaliteit van een activiteit samengaat met een sterke mate van gedogen, dan wordt het moeilijker om deze louter als misdrijf te zien en makkelijker om te begrijpen en te verklaren waarom ze plaatsvindt, ondanks de illegaliteit ervan.

Toen ik de rol van mensensmokkelaars in Latijns-Amerika onderzocht, kwam ik er tot mijn verbazing achter dat, ondanks het feit dat media en autoriteiten deze zogenoemde 'coyotes' sterk veroordeelden, leden van de lokale gemeenschap die gebruikmaakten van hun illegale diensten hen zagen als beoefenaars van een gerespecteerd beroep die goede diensten leveren waar de staat tekortschiet. Een zus van een Ecuado-

raanse migrant die een 'coyote' gebruikte om de Verenigde Staten binnen te komen, vertelde het volgende: "Ik denk dat de coyotes niets verkeerd doen. Wat denk jij? Er zijn hier zoveel mensen wier beste optie is om te migreren, maar dat niet kunnen vanwege het staatsstelsel. Coyotes leveren deze dienst wel. Ze vragen wel een hoop geld, maar ze nemen zelf ook een groot risico en moeten mensen onderweg betalen."

Het vinden van de juiste mate van gedogen en legaliteit van activiteiten kan echter ingewikkeld zijn. Het verschil tussen de concepten 'legaliteit' en 'gedogen' is namelijk onduidelijk als het om smokkel gaat. Wat betreft legaliteit waarschuwen Abraham en van Schendel terecht: "In de afwezigheid van mondiale soevereine autoriteiten is het onmogelijk om, op een objectieve en tijdloze manier, het onderscheid te maken tussen het illegale en legale voor 'criminele' transnationale stromen." Elke natie staat kan binnen zijn grenzen wetten stellen die de legaliteit en illegaliteit bepalen, maar tussen staten kunnen deze definities verschillen waardoor bepaalde activiteiten aan de ene kant van de grens legaal zijn en aan de andere zijde illegaal.

Het gedogen is vanwege de subjectieve en normatieve eigenschappen nog moeilijker te herkennen. De mate waarin een bepaalde handeling, consumptie, productie of verkoop van goederen wordt gedoogd is afhankelijk van de perceptie. Verschillen in sociale acceptatie van illegale activiteiten doen zich dus niet alleen voor tussen staten, maar ook nog eens tussen gemeenschappen binnen staten.

Dat brengt mij terug bij de nieuwigheid van het aannemen van een sociaal-geografisch perspectief op smokkel dat zich richt op steden en transnationale netwerken als sleutelcomponenten. Grote steden, met hun etnische en religieuze diversiteit en immigrantengemeenschappen, vormen een rijk domein voor het ontwikkelen van verschillende perspectieven op het al dan niet gedogen van illegale activiteiten. Deelnemers in smokkelnetwerken nemen vaak hun beschouwing van legaliteit over van het land waarmee ze handelen, maar niet noodzakelijk van het land waarin ze verblijven. Daardoor komt de discrepantie tussen legaliteit en gedogen in sterke en geconcentreerde mate voor in steden en in transnationale netwerken. Deze kwaliteit – of, volgens sommigen, problematiek – faciliteert ongetwijfeld het proces van smokkel en de consumptie van gesmokkelde goederen.

Vandaar dat steden en transnationale netwerken essentiële en aantrekkelijke plekken zijn voor kleinschalige smokkelaars én criminele transnationale netwerken.

Zelf ben ik coördinator van het onderzoeksprogramma 'Illegal but licit: transnational flows and permissive policies in Asia'. Dit programma streeft ernaar om het vraagstuk van de (il)legaliteit van transnationale activiteiten en stromen en de percepties van deelnemers ten aanzien van het al dan niet gedogen van hun eigen handelen te onderzoeken. De codirecteur van het onderzoeksprogramma vat het doel als

De sociaal-geografische benadering overstijgt het gebruikelijke 'methodologisch nationalisme'.

volgt samen: "Vandaag zijn beleidsmakers ernstig bezorgd over bepaalde aspecten van transnationale netwerken. Wanneer globalisering wordt gezien als het ontmantelen van barrières en bescherming rondom naties en staten, wanneer het het vrije verkeer van gevaren voor de veiligheid aanwakkert, van terrorisme tot drugs tot besmettelijke ziekten, is een nationalistische reactie normaal. Voor veel beleidsmakers is er met deze kennis van de huidige wereld nog maar één optie: het restrictiever maken van hun beleid en het ontwikkelen van bemoeizuchtige, autoritaire en sterke vormen van wetgeving die zelfs kunnen uitmonden in 'preventief' internationaal geweld. Veel beleidsmakers, ambtenaren, journalisten en burgers in geïndustrialiseerde landen zien hun diepste angsten bevestigd: de onderbreking van de macht van de globalisering door de dreiging van de transnationale criminaliteit – een pessimistische interpretatie van de huidige fase van mondiale uitwisseling die gelukkig incorrect is."

Barak Kalir (B.Kalir@uva.nl) is als postdoconderzoeker verbonden aan de Amsterdamse School voor Sociaal-Wetenschappelijk Onderzoek (ASSR). Hij is coördinator van het onderzoeksprogramma 'Illegal but licit: transnational flows and permissive policies in Asia'. Meer informatie over AGORA's themanummer over smokkel (2006, nr. 3) is te vinden op <www.agoraweb.nl>. Vertaald door Martijn van der Linden.

Literatuurselectie

- Brenner, N. (1999) Beyond state-centrism? Space, territoriality, and geographic scale. *Globalization Studies, Theory and Society* 28, 1, pp. 39-78.
International Institute for Asian Studies (2007) *Illegal but licit: transnational flows and permissive policies in Asia*. <www.iias.nl/ibl/> Laatst bezocht mei 2007.
- Liempt, I. van, M. Wevers & K. Rusinovic (2006) Smokkel en de stad. *AGORA* 22, 3, pp. 4-6.
- Schendel, W. van & I. Abraham (2005) *Illicit flows and criminal things: states, borders, and the other side of globalization*. Bloomington: Indiana University Press.
- Schendel, W. van (2005) *Illegal but licit: transnational flows and permissive policies in Asia*. *IIAS Newsletter* 38 (september 2005), p. 32.